

Οι εικόνες του τεύχους προέρχονται από την έκθεση με τίτλο «Παράλληλη θέαση», με έργα της Συλλογής της Τράπεζας της Ελλάδος που παρουσιάζονται στο Ίδρυμα Β. & Μ. Θεοχαράκη (Βασιλίσσης Σοφίας 9 & Μέρλιν 1, Σύνταγμα, Αθήνα). Επιμέλεια: Χάρης Κανελλοπούλου. Μέχρι 21/1.

Ιωάννης Αλταμούρας, Βάρκες στην αμμουδιά, 1872-1874, λάδι σε καμβά επικολλημένο σε χαρτόνι, 35 x 60 εκ.

«Αναστοχαστική» και «αποαποικιοποιημένη» αρχαιολογία

Του
ΚΩΣΤΑ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ ΚΑΙ ΡΑΦΑΕΛ ΓΚΡΗΝΜΠΕΡΓΚ, *Αρχαιολογία, έθνος και φυλή: Αναμέτρηση με το παρελθόν, αποαποικιοποίηση του μέλλοντος στην Ελλάδα και το Ισραήλ*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, σελ. 240

Μόλις από τον πρόλογό τους οι Γιάννης Χαμηλάκης και Ράφαελ Γκρήνμπεργκ μας προετοιμάζουν ότι θα δοκιμάσουν να αναμετρηθούν με «ευαίσθητα» και «δύσκολα» θέματα (σ. 13). Το έργο του πρώτου είναι ήδη γνωστό στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό και τώρα μας δίνεται η ευκαιρία να συστηθούμε με εκείνο του δεύτερου. Το αντικείμενό τους ήταν και παραμένει η αρχαιολογία. Μέσα από την πλέον των δύο αιώνων διαδρομή της, επιχειρούν να τονίσουν την ενεργοποίησή της στην υπηρεσία του εθνικισμού και του φυλετισμού, την καθοριστική για τη φύση τους διαπλοκή της με αυτούς, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το παράδειγμα της Ελλάδας και του Ισραήλ, τις χώρες δηλαδή από τις οποίες προέρχονται οι δύο συνομιλητές. Το παραπάνω εγχείρημα αναπτύσσεται σε έναν μακροσκελή διάλογο ανάμεσά τους, με αφορμή μια προηγούμενη συνεργασία στο πλαίσιο της συνδιασκαλίας ενός σεμιναριακού μαθήματος στο Πανεπιστήμιο Brown στις ΗΠΑ. Είναι γεγονός πως η διαλογική αυτή μορφή μοιάζει καταλλήλότερη και αμεσότερη στο να αναδείξει το συγκριτικό πλαίσιο, που

φέρνει διαφορετικές εκδιπλώσεις της αρχαιολογίας ως επιστήμης και ως ιδέας σε δύο ξεχωριστούς τόπους, φανερώνοντας ακόμα κάποιες παραλληλίες, αρκετές να ονομάσουν την υπόστασή της διεθνώς, πέρα και έξω από τον χώρο της ανατολικής Μεσογείου.

Τι καθιστά «συγκρίσιμο» το παράδειγμα των δύο περιοχών και τι μπορεί να προσφέρει η εν λόγω αντιπαράθεση; Παρά τις πολλαπλές διαφορές στην ιστορική πορεία τους, το δυτικό -όχι απαραίτητα «οριενταλιστικό» στην περίπτωση μας - βλέμμα εντόπισε στο έδαφός τους, στα ερείπια και τα τεχνουργήματα που βρίσκονται εκεί, τη συμβολική θεμελίωση της ίδιας της σύστασής του: από τη μία πλευρά η ελληνική, κλασική κατά κύριο λόγο, αρχαιότητα κατέδειξε τις ρίζες μιας δημοκρατικής γενεαλογίας της Δύσης και, από την άλλη, οι βιβλικόι Ιεροί Τόποι το λίκνο της θρησκευτικής ομογενοποίησής της. Η γεωγραφική τους θέση συνιστά ταυτόχρονα ένα σύνορο, ένα «όριο» του δυτικού κόσμου, ένα «ανάχωμα», όπως αποκαλείται συχνά στις σελίδες του βιβλίου, ένα προκεχωρημένο φυλακίο άμυνας απέναντι στην ανατολική πολιτισμική και πολιτική επέκταση.

Το ίδιο «βλέμμα», σύμφωνα πάντοτε με τους συγγραφείς, κατέστησε έτσι τόσο την Ελλάδα όσο και το Ισραήλ όχι «αποικίες», με την παραδομένη πρόσληψη της λέξης, αλλά ευεργετημένες «κρυπτοαποικίες» (όρος δανεισμένος εδώ από τον Michael Herzfeld), ως αποτέλεσμα της μακράς, δυναμικής και με πολλαπλές μεταβολές στον χρόνο «διαδικασίας» αποσιώπησης, «συγκάλυψης» και «σκόπιμης απόκρυψης» μια σειράς οικονομικών και άλλων εξαρτήσεων και υποτελειών (σ. 61-63, κυρίως). Αναπόφευκτα, σαν προϊόν της εκτύλιξης του

δυτικού, νεωτερικού σχεδίου, η αρχαιολογία συνετέλεσε καθοριστικά στη συγκρότηση των εθνικών ταυτοτήτων, μέσα από την ταξινόμηση και την ιεράρχηση της μνήμης, την απώθηση της πολυφυλετικότητας, την κατασκευή κάποιων «συνέχειας» και την εξιδανίκευση συγκεκριμένων όψεων ενός αποδυναμωμένου τελικά παρελθόντος, στην «αποκάθαρσή» του από άβολα υλικά κατάλοιπα, στην επιλογή δηλαδή του τί οφείλει να αποκατασταθεί και να διατηρηθεί ως «κληρονομιά» και τι να αποκαθλιωθεί (κεφ. 4). Επιφορτίστηκε, με άλλα λόγια, το έργο να διακρίνει οριστικά τι ανταποκρίνεται -συμβολικά, καταγωγικά, ακόμα και βιολογικά- στο «εθνικό», εντόπιο, αυτόχθον, ιδιόκτητο και, άρα, «νόμιμο», ώστε να αναγνωριστεί, να επιβληθεί και να προβληθεί τόσο εσωτερικά όσο και στο εξωτερικό. Στις περιπτώσεις που εξετάζονται εδώ, προφανώς, ο παραπάνω εθνοπολιτικός μηχανισμός υπήρξε εξαρχής ετεροκαθορισμένος, καθότι εξαρτώμενος και, κατ'επέκταση, ελεγχόμενος από σχολές ή ιδρύματα των μεγάλων δυτικών δυνάμεων.

Ένα από τα κύρια ερωτήματα του βιβλίου αφορά το κατά πόσο και με ποιους τρόπους ο αναστοχασμός πάνω στον ρόλο και τη λειτουργία της αρχαιολογίας ιστορικά μπορεί να οδηγήσει στην αντίθετη κατεύθυνση, σε μία «αποαποικιακή πράξη», στην «αποαποικιοποίηση του φαντασιακού μας» (κεφ. 6). Στην προοπτική αυτήν, απαιτείται μια αναδρομή, μια επιστροφή στο παρελθόν, στις απαρχές και τις αιτίες της ανάδυσης της αρχαιολογίας ως επιστήμης. Αυτή, πράγματι, είναι ταυτόχρονη με την αποικιοκρατία, σύμφυτη με την εξέλιξη του φυλετικού λόγου και των νεωτερικών εθνών, με τη χάρση νέων συνόρων και γενικότερων

ορίων. Η ανάλυση από τους δύο συγγραφείς των διαδικασιών που ακολούθησαν σε ό,τι αφορά το αρχαιολογικό «πεδίο», τη σταδιακή, μερική ή ελλιπή αυτονόμησή του από εθνικούς στόχους και τα σχετικά αφηγήματα, μαζί με την «ιστοριοποίησή» του σκοπεύουν στην «απομυθοποίηση» του παρελθόντος (σ. 184-185). Κάτι που, φυσικά, προϋποθέτει τη διεπιστημονικότητα, απαιτεί δηλαδή τη χρήση εργαλείων άλλων επιστημών ή πειθαρσιών.

Αν και ο φόβος κάθε λογής παρεκβάσεων δηλώνει διαρκώς παρών, το όλο εγχείρημα κατορθώνει να επιμένει στα ουσιώδη. Φωτίζει, εντούτοις, όψεις ή προεκτάσεις γενικότερων ζητημάτων, ιστορικών, όπως, για παράδειγμα, ο Εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, άλλοτε διαρκών, την εμπορευματοποίησης ας πούμε των περισσότερων εκδιπλώσεων του καθημερινού βίου ή την επέλαση του τουρισμού και, κάποτε, περισσότερο επίκαιρων, ανάμεσά τους τη μεταναστευτική κρίση των τελευταίων ετών ή επειγόντων, σαν αυτό του σημερινού αιματοκυλισματος στη Λωρίδα της Γάζας. Καταφέρνει, μάλιστα, να αποφυγεί δύο σκοπέλους. Από τη μία πλευρά, το βιβλίο απευθύνεται εξίσου στο ευρύ κοινό, χωρίς ωστόσο να απορρίπτει το πλέον εξειδικευμένο και ενημερωμένο πάνω στις πολλαπλές πολιτισμικές, πολιτικές, ιδεολογικές και άλλες επιπλοκές της αρχαιολογίας τους τελευταίους δύο αιώνες. Ακόμα περισσότερο, όμως, αποστασιοποιείται από τις τετριμμένες αναγνώσεις ή τις παρεξηγημένες, έωλες χρήσεις βεβαρυμένων όρων, της «αποικιοποίησης» ή της «κρυπτοαποικίας» πρώτα και κύρια, ανανοηματοδοτώντας τους κριτικά στις πραγματικές και μετρημένες τους διαστάσεις.